

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ ВІДНОСИН У НАЦІОНАЛЬНИХ МОДЕЛЯХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

© 2015 ПОПОВ О. Є., МИТРОФАНОВА А. С.

УДК 330.342.146

Попов О. Є., Митрофанова А. С.

Організаційно-економічне забезпечення соціалізації виробничих відносин у національних моделях економічних систем

Метою статті є розробка системи організаційно-економічного забезпечення соціалізації виробничих відносин відповідно до вихідного стану їхнього розвитку у різних моделях економічних систем. У статті виявлено, що сформулювати рекомендації із соціалізації виробничих відносин за такими напрямками, як розвиток соціального партнерства, а також удосконалення відносин акціонерної, кооперативної, державної, приватної трудової власності стає можливим за умови визначення вихідного ступеня розвитку виробничих відносин конкретної моделі економічної системи. Для цього у статті побудовано систему типових характеристик рівня розвитку виробничих відносин та їх показників різного ступеня формалізації, яка складається з чотирьох груп. На основі аналізу характеристик у статті запропоновано систему рекомендацій державної політики підвищення соціального змісту виробничих відносин, яка складається з трьох груп, відповідно до вихідного ступеня розвитку виробничих відносин – для моделей економічних систем із високим, середнім та низьким ступенями соціалізації виробничих відносин.

Ключові слова: соціалізація виробничих відносин, національні моделі економічних систем, соціальне партнерство, кооперативна власність, приватна трудова власність, державний сектор, корпоративний сектор

Табл.: 1. Бібл.: 16.

Попов Олександр Євгенійович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри політичної економії, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

Email: aeporov@ukr.net

Митрофанова Анастасія Сергіївна – викладач кафедри політичної економії, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

Email: anastasia_mitrofanova@ukr.net

УДК 330.342.146

UDC 330.342.146

Попов А. Е., Митрофанова А. С. Организационно-экономическое обеспечение социализации производственных отношений в национальных моделях экономических систем

Целью статьи является разработка системы организационно-экономического обеспечения социализации производственных отношений в соответствии с исходным уровнем их развития в различных моделях экономических систем. В статье выявлено, что сформулировать рекомендации по социализации производственных отношений по таким направлениям, как развитие социального партнерства, а также совершенствование отношений акционерной, кооперативной, государственной, частной трудовой собственности становится возможным при условии определения исходного уровня развития производственных отношений конкретной модели экономической системы. Для этого в статье построена система типовых характеристик уровня развития производственных отношений и их показателей разной степени формализации, которая состоит из четырех групп. На основе анализа характеристик в статье предложена система рекомендаций государственной политики повышения социального содержания производственных отношений, которая состоит из трех групп, согласно исходной степени развития производственных отношений – для моделей экономических систем с высокой, средней и низкой степенями социализации производственных отношений.

Ключевые слова: социализация производственных отношений, национальные модели экономических систем, социальное партнерство, кооперативная собственность, частная трудовая собственность, государственный сектор, корпоративный сектор

Табл.: 1. Библ.: 16.

Попов Александр Евгеньевич – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой политической экономии, Харьковский нацио-

Popov O. Ye., Mytrofanova A. S. Organizational and Economic Support of Socialization of Production Relations in National Models of Economic Systems

The aim of the article is to develop a system of organizational and economic support for socialization of production relations in accordance with the initial level of their development in various models of economic systems. In the article it has been revealed that formulating recommendations on socialization of production relations in such areas as social partnership development as well as improvement of joint stock, cooperative, public, individual labor property becomes possible, provided determining the initial level of industrial relations development within a specific economic system model. With this purpose in the article there has been built a system of typical characteristics of development level of industrial relations and their indicators of varying degrees of formalization, which consists of four groups. On the basis of analyzing the characteristics there was suggested a system of recommendations of the state policy on increasing the social content of industrial relations, which consists of three groups according to the initial stage of development of industrial relations – for models of economic systems with high, medium and low degree of socialization of industrial relations.

Key words: socialization of industrial relations, national models of economic systems, social partnership, cooperative property, individual labor property, public sector, corporate sector

Tabl.: 1. Bibl.: 16.

Popov Olexandr Ye. – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department, Department of Political Economy, Kharkiv National University of Economics named after S. Kuznets (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

Email: aeporov@ukr.net

нальний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

Email: aerorov@ukr.net

Митрофанова Анастасія Сергіївна – преподаватель кафедры политической экономики, Харьковский национальный экономический университет ім. С. Кузнеця (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

Email: anastasia_mitrofanova@ukr.net

Mytrofanova Anastasiia S. – Lecturer, Department of Political Economy, Kharkiv National University of Economics named after S. Kuznets (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

Email: anastasia_mitrofanova@ukr.net

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Основною тенденцією трансформації виробничих відносин сучасних моделей економічних систем у країнах світу, в умовах руху до постіндустріального суспільства є всебічна соціалізація виробничих відносин. Магістральними напрямками соціалізації можуть виступати посилення соціального діалогу та партнерства, а також розвиток форм власності, пов'язаних з урахуванням інтересів всіх верств суспільства, тобто форм загального неподільного та спільно-часткового типів привласнення. Однак намагання застосувати однакові заходи економічної політики, яка має на меті побудувати соціально орієнтовану економічну систему, у різних країнах, без врахування національних соціально-економічних особливостей, часто призводять до небажаних результатів. Прикладом можуть слугувати зовсім різні соціально-економічні наслідки застосування рекомендацій міжнародних інститутів у процесі інституціональної ринкової трансформації країн Східної Європи та України. Отже, виникає актуальне завдання адаптації засобів соціалізації виробничих відносин до різних моделей економічних систем. Тобто необхідною стає диференціація рекомендацій державної політики соціалізації виробничих відносин відповідно до вихідного стану їх розвитку у конкретних економічних системах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню різноманітних аспектів процесу перетворення виробничих відносин сучасної ринково-капіталістичної економічної системи присвячена значна кількість досліджень. Фактори трансформації соціально-економічних відносин з точки зору формаційного, цивілізаційного та інституціонального підходів окреслені в роботах класиків та сучасних вчених [1; 7; 9; 14]. Розгляд соціального змісту відносин власності у комплексі з економічним, юридичним та етичним їх аспектами започатковано у роботі [3]. Аналіз соціального партнерства як важливого засобу соціалізації суспільних відносин проведено у роботах [5; 6]. Однак напрями та способи соціалізації виробничих відносин стосовно національних моделей економічних систем досліджені недостатньо і тому потребують детального розгляду.

Формулювання цілей статті. Метою статті є побудова системи організаційно-економічного забезпечення соціалізації виробничих відносин відповідно до вихідного стану їх розвитку у різних моделях економічних систем.

Виклад основного матеріалу та результати дослідження. Процес трансформації виробничих відносин у напрямі поглиблення їх соціального змісту розгортається через розвиток форм загального неподільного та спільно-часткового типів привласнення (державної, акціонерної, кооперативної, власності товариств) та підвищення ролі соціального партнерства. Здійснення цього процесу відбувається

як під активним впливом системи факторів, важливу роль в якій відіграє технологічний спосіб виробництва, а саме: матеріальна основа – розвиток продуктивних сил; соціально-економічні суперечності між технологічним способом виробництва і виробничими відносинами; інституціональні чинники – соціальні, правові, політичні, ціннісні [13]. Однак, аналізуючи процеси перетворення виробничих відносин, не можна ігнорувати, по-перше, активні дії суб'єктів виробничих відносин – власників, працівників; і, по-друге, вплив державної економічної політики. Більш того, серед указаних факторів саме вплив держави є найбільш прогнозованим і структурованим, тому виникає і можливість, і необхідність розробити систему заходів забезпечення соціалізації виробничих відносин з боку держави.

Оскільки ринково-капіталістичні економічні відносини еволюціонували від часу їх виникнення і продовжують розвиватися і дотепер, вони отримують досить різні форми у певних суспільствах. Тому сформулювати рекомендації із соціалізації відносин власності за окресленими вище напрямками стає можливим за умови визначення вихідного ступеню розвитку виробничих відносин конкретної моделі економічної системи. Першим етапом розвитку капіталістичних економічних відносин став капіталізм вільної конкуренції (до XIX ст.), який згодом на початку XX ст. трансформувався у державно-монополістичний капіталізм; далі у різних країнах та групах країн світу він отримав різноманітні форми. Сьогодні основними моделями ринково-капіталістичної змішаної економіки, на наш погляд, можна визнати такі: неоліберальний капіталізм англосаксонського типу (США, Великобританія); соціально-ринкове господарство континентальної моделі (провідні країни Західної Європи на чолі з Німеччиною, Швецією, Австрією, Францією тощо); східноазійська модель (Японія, нові індустріальні країни Південно-Східної Азії); капіталізм транзитивних економік постсоціалістичних країн; неоднорідний (гібридний) капіталізм країн, що розвиваються.

На нашу думку, систему типових характеристик рівня розвитку ринково-капіталістичних виробничих відносин (соціально-економічних і організаційно-економічних) та їх показників різного ступеню формалізації можна представити у такому вигляді.

- 1) Характеристики рівня розвитку організаційно-економічних відносин: ступінь ієрархізації управління; автономність робітників; проектна, мережева організація праці; використання інформаційно-комунікаційних технологій; ступінь розвитку творчої праці (видів діяльності у виробництві та сфері послуг, пов'язаних з творчістю – передусім, наука, освіта, культура).
- 2) Характеристики розвитку форм власності різних типів привласнення: ступінь розвитку акці-

онерної власності (питома вага підприємств акціонерної власності, загальний оборот, частка підприємств зі 100-відсотковою власністю колективу, урахування інтересів акціонерів); ступінь розвитку кооперативної власності (питома вага підприємств кооперативної власності, загальний оборот продукції та послуг, кількість учасників); ступінь розвитку державної власності та державного сектора (частка державних видатків у ВВП, частка зайнятих у державному секторі; ефективність управління державними корпоративними правами); ступінь розвитку приватної трудової власності (частка самозайнятих).

- 3) Характеристики розвитку соціального партнерства та соціального захисту: ступінь участі робітників у прибутках та в управлінні підприємствами; роль профспілок; різноманіття форм соціального партнерства.
- 4) Параметри доходів населення та їх диференціації як підсумкова характеристика ступеня соціалізації виробничих відносин: частка доходів від власності у загальних доходах населення; ступінь нерівності розподілу доходів (коефіцієнт Джині, децильний коефіцієнт тощо); система соціального захисту.

Характеристики моделей з різним ступенем соціалізації виробничих відносин (високим, середнім або низьким), сформовані на основі вищезазначених критеріїв, наведені у табл. 1. Аналізуючи надані характеристики, можна зробити такі висновки. Високий ступінь соціалізації капіталістичних виробничих відносин здебільшого характерний для умов континентальної моделі соціально-ринкового господарства. Середня міра соціального змісту виробничих відносин спостерігається в умовах неоліберальної моделі англосаксонського типу та східноазіатської моделі. Низький ступінь соціалізації характерний для умов моделі транзитивних економік, у тому числі і для України.

Враховуючи особливості проаналізованих моделей, заснованих на працях учених [2, с. 514 – 542; 4, с. 35 – 39; 8; 10; 11, с. 83 – 179; 12, с. 158 – 206, с. 229 – 244] і власній думці, можна запропонувати систему рекомендацій державної політики підвищення соціального змісту виробничих відносин, яка складається з трьох груп, відповідно до вихідного ступеня їх розвитку – для моделей економічних систем із високим, середнім та низьким ступенем соціалізації виробничих відносин.

Перша група заходів – для моделей з високим ступенем соціалізації (континентальна, соціально-ринкового господарства) полягає у такому.

1) Розвиток відносин у корпоративному секторі передбачає:

- вдосконалення організаційних структур управління корпораціями шляхом сприяння подальшому розвитку саме гнучких органічних структур – мережевих, командних, віртуальних;
- запровадження гнучких систем не стільки матеріального, скільки морального стимулювання праці робітників, особливо творчої праці;

- захист національного корпоративного сектора з метою обмеження експансії транснаціональних корпорацій країн базування – конкурентів.

2) Розвиток державного сектора передбачає:

- деяке зниження надлишкової участі держави у перерозподілі національного доходу з метою підвищення стимулів до праці;
- консолідація функцій контролю над діяльністю державних підприємств у невеликій кількості установ;
- деяке зниження ступеню одержавлення управління підприємствами з державною участю;
- подальший перехід на контрактні відносини з держпідприємствами замість прямого підпорядкування та контролю.

3) Розвиток кооперативної власності передбачає:

- забезпечення максимального розповсюдження кооперативних відносин на різноманітні сфери діяльності;
- сприяння творчим ініціативам «знизу» щодо розвитку кооперативного руху;
- розширення функціонального спектра, пов'язаного з незвичними напрямками діяльності або новою аудиторією: навчання, організація вільного часу, кредитні кооперативи для дітей.

4) Розвиток приватної трудової власності передбачає:

- подальша інституціоналізація самозайнятості в напрямку створення організацій самозайнятих по аналогії з профспілками;
- посилення соціального захисту і гарантій категорії субпідрядників фірми з метою зниження їхньої залежності;
- сприйняття програм із залучення безробітних до самозайнятості також як спосіб підвищення доходів населення та залучення менш захищених груп населення (молодь, жінки і т. д.).

5) Розвиток системи соціального партнерства передбачає:

- впровадження у соціально-економічні практики філософії соціального партнерства як одного з видів взаємодії людей, що визначає гуманістичний зміст людських відносин;
- поширення принципу квапартизму – співпраці між роботодавцями, профспілками, державою і представниками регіонів та / або трудових колективів;
- помірне дерегулювання у випадку надлишкової бюрократизації системи соціального партнерства.

Друга група заходів – для моделей з середнім ступенем соціалізації (неоліберальний капіталізм англосаксонського типу; східноазіатські моделі) полягає у наступному.

1) Розвиток відносин у корпоративному секторі передбачає:

- оптимізація відносин між стейкхолдерами корпорації відповідно до панівної моделі корпоративного контролю (аутсайдерська для США або інсайдерська для Японії);
- запобігання ворожим злиттям та поглинанням з метою захисту інтересів стейкхолдерів;

Таблиця 1

Характеристики моделей із різними ступенем соціалізації виробничих відносин (складено авторами на основі [2, с. 514 – 542; 8; 10; 11, с. 83 – 179; 12, с. 158 – 206; 15; 16])

Характеристики / Ступінь соціалізації виробничих відносин	1	2	3	4
Високий ступінь соціалізації капіталістичних виробничих відносин (континентальна модель соціально-ринкового господарства (розвинені країни Західної Європи))	Активне використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ); високий ступінь розвитку творчої праці у виробництві та сфері послуг (частка експорту інформаційно-комунікаційних послуг – більше 33 % у 2012 р.; кількість абонентів широкого доступу до Інтернет у розрахунку на 100 осіб становить 37 осіб; частка високотехнологічного експорту у 2012 р. 16 – 25 %; кількість дослідників та інженерно-технічних робітників у розрахунку на 1 млн. населення у 2010 р. до 5,5 тис. осіб). Відбувається перехід від ієрархічних до органічних організаційних структур корпорацій, мережевої організації підприємств, галузей, секторів.	Широкі застосування ІКТ; активізація розвитку творчої праці у виробництві та науці (частка експорту інформаційно-комунікаційних послуг – від 20% до 39% у 2012 р.; кількість абонентів широкого доступу до Інтернет у розрахунку на 100 осіб становить 28 – 34 осіб; кількість патентних заявок у 2012 р. – 287 тис.; частка високотехнологічного експорту у 2012 р. 17 – 22 %; кількість дослідників та інженерно-технічних робітників у розрахунку на 1 млн населення у 2010 р. більше 5 тис. осіб). Зниження ієрархії рівнів управління; поширення проектного способу організації праці; розвивається як мережева архітектура підприємств, так і вертикально інтегровані структури (Японія).	Широкі застосування ІКТ; недостатній ступінь використання творчої праці у виробництві та сфері послуг (кількість абонентів широкого доступу до Інтернет у розрахунку на 100 чол. становить 14 осіб; кількість патентних заявок у 2012 р. 2,5 – 28 тис.; частка високотехнологічного експорту у 2012 р. 6 – 8 %; кількість дослідників та інженерно-технічних робітників у розрахунку на 1 млн. населення у 2011 р. 1,5 – 3,6 тис. осіб). Поширення традиційних лінійно-функціональних організаційних структур управління або мережевих організаційних структур управління в окремих галузях, пов'язаних з інформаційними технологіями.	Недостатнє застосування ІКТ; недостатній ступінь використання творчої праці у виробництві та сфері послуг (кількість абонентів широкого доступу до Інтернет у розрахунку на 100 чол. становить 14 осіб; кількість патентних заявок у 2012 р. 2,5 – 28 тис.; частка високотехнологічного експорту у 2012 р. 6 – 8 %; кількість дослідників та інженерно-технічних робітників у розрахунку на 1 млн. населення у 2011 р. 1,5 – 3,6 тис. осіб). Поширення традиційних лінійно-функціональних організаційних структур управління або мережевих організаційних структур управління в окремих галузях, пов'язаних з інформаційними технологіями.
Середній ступінь соціалізації капіталістичних виробничих відносин (неоліберальна модель англосаксонського типу (США, Великобританія); східноазиатська модель (Японія))	Акціонерна форма власності (корпоративний сектор) домінує в економіці країн (частка продукції корпорацій, кількість яких не перевищує п'яту частину всіх підприємств, становить до 80 % і більше), є висококонцентрованою, поширені інсайдерська модель перехресні володіння, тісний зв'язок фінансового сектору із промисловістю. Переважають картелі, концерни та синдикати; у країнах зосереджені великі світові ТНК.	Акціонерна власність розпорошена, багато дрібних індивідуальних акціонерів. Поширені аутсайдерська модель та перехресні володіння акціями. Надпотужний корпоративний сектор створює до 80 – 90 % обсягу реалізованої продукції; забезпечує до 45 % зайнятості. Переважають холдингові компанії; в США, Японії зосереджені наймогутніші світові ТНК.	Акціонерна власність розпорошена, багато дрібних індивідуальних акціонерів. Поширені аутсайдерська модель та перехресні володіння акціями. Надпотужний корпоративний сектор створює до 80 – 90 % обсягу реалізованої продукції; забезпечує до 45 % зайнятості. Переважають холдингові компанії; в США, Японії зосереджені наймогутніші світові ТНК.	Корпоративний сектор забезпечує близько 80 % ВВП, велика кількість міноритарних акціонерів. Характерними є моделі корпоративного контролю: «приватне підприємство», «колективна власність менеджерів», «інсайдерський контроль», «розпорошене володіння», змішані моделі (частка власності робітників – близько 34 % (Україна)). Рівень концентрації акціонерної власності високий; має місце зневаження інтересами учасників корпоративних відносин.
Низький ступінь соціалізації капіталістичних виробничих відносин (модель транзитивних економік)	Наявність потужного державного сектору економіки зі значною часткою державної власності, зайнятості, державних видатків; поєднання державного регулювання з державним підприємництвом, яке створює до 20% ВВП (частка державних видатків у ВВП (2012 р.) складала 29,1 – 48,3 %; частка зайнятості у державному секторі – 15,1 – 32 %).	Державний сектор зазнав звуження в результаті роздержавлення та приватизації; питома вага державної власності та вартості державних корпоративних прав знижується (до 7,6% в Україні); ефективність державного підприємництва та управління державними корпоративними правами є невисокою (показник якості управління державним сектором (вимірюється у діапазоні від 1 (низький рівень) до 6 (високий рівень) становив у 2012 р. у постсоціалістичних країнах від 2,9 до 3,5; частка держав	Державний сектор зазнав звуження в результаті роздержавлення та приватизації; питома вага державної власності та вартості державних корпоративних прав знижується (до 7,6% в Україні); ефективність державного підприємництва та управління державними корпоративними правами є невисокою (показник якості управління державним сектором (вимірюється у діапазоні від 1 (низький рівень) до 6 (високий рівень) становив у 2012 р. у постсоціалістичних країнах від 2,9 до 3,5; частка держав	Державний сектор зазнав звуження в результаті роздержавлення та приватизації; питома вага державної власності та вартості державних корпоративних прав знижується (до 7,6% в Україні); ефективність державного підприємництва та управління державними корпоративними правами є невисокою (показник якості управління державним сектором (вимірюється у діапазоні від 1 (низький рівень) до 6 (високий рівень) становив у 2012 р. у постсоціалістичних країнах від 2,9 до 3,5; частка держав

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
Характеристики розвитку соціального партнерства (СП)	Кооперативний сектор активно розвивається. Від чверті до третини жителів країн беруть участь у кооперативах; майже стовідсоткова участь сільськогосподарських товаровиробників у кооперативах, які забезпечують до половини продукції харчової промисловості.	Позиції кооперативного сектору слабкіші, ніж у попередній моделі (так, кількість кооперативів у Великобританії знизилася до 50; кооперативний сектор охоплював лише 4 % роздрібного товарообігу; однак в той же час кооперативний рух є більш розвиненим у США та Японії).	Сектор самозайнятості нестабільний (частка самозайнятості коливається від 8,8 % в Естонії (2013 р.) до 18,8% в Україні). Донедавна потужний кооперативний сектор зазнав втрат в процесі побудови ринкової економіки (в Україні частка споживчої кооперації в товарообігу знизилася з 30,2 % в 1990 р. до 1,9 в 2007 р.; кількість кооперативів зменшується).
Характеристики розвитку соціального партнерства (СП)	Поширеною є корпоративістсько-демократична модель СП, заснована на принципах трипартитизму, розповсюдженні інститутів соціального партнерства на національному та галузевому рівнях, на чіткому розподілі функцій між профспілками, підприємствами та державою; роль профспілок та держави є домінуючою; поширені плани участі працівників у власності та прибутках підприємств (через створення інвестиційних фондів трудящих).	Розповсюдженою є плюралістично-консервативна модель СП, заснована на принципах біпартитизму, взаємодії роботодавців та найманих робітників на рівні підприємств, без створення спеціальних інститутів СП та чіткого законодавчого регулювання відносин. Для США характерно запровадження форми участі робітників у прибутках підприємства та управлінні (розвиток «робітничої власності»), однак лише 6% підприємств повністю перебувають у власності працівників.	Модель СП базується в основному на принципах трипартитизму та на договірній основі; діє на всіх рівнях від локального до національного, характеризується прийнятним рівнем інституціоналізації відносин (створені об'єднання підприємців, організації профспілок, а в Україні також Національна служба посередництва та примирення). Однак роль профспілок є недостатньою, вони характеризуються соціальним розшаруванням та переважані соціальними функціями, які не в змозі виконувати в сучасних умовах.
Параметри доходів населення та їхньої диференціації; параметри соціального захисту	Низький ступінь диференціації доходів населення (коефіцієнт Джині складає у Німеччині 0,28 (2013 р.)). Розвинена система соціального захисту населення (питома вага соціальних видатків у бюджеті країни сягає 78 %).	Значний ступінь диференціації доходів населення (коефіцієнт Джині складає у США 0,45 (2013 р.)). Система соціального захисту та боротьби з бідністю не передбачає повного викорінення диференціації доходів (питома вага соціальних видатків у бюджеті складає близько 55 % у США).	Значний ступінь диференціації доходів населення (коефіцієнт Джині складає в Україні близько 0,3 або, з урахуванням тіньової економіки – близько 0,43-0,45 (2011 р.), у Росії – 0,4 (2013 р.); децильний коефіцієнт в Україні дорівнює 14,7 разів (2008 р.)). Невисока частка доходів від власності (питома вага доходів від власності складала лише 5,5% у загальній сумі доходів населення України (2012 р.)). Показник оцінки соціального захисту та регулювання ринку праці (вимірюється у діапазоні від 1 до 6), становив у 2012 р. у країнах з транзитивною економікою лише 2,5 – 3,5.

- актуалізація корпоративних організаційних структур управління у напрямку розвитку органічних структур (матричних, проектних, мережових, віртуальних, командних, програмно-цільових).
- 2) Розвиток державного сектору передбачає:
- розширення присутності держави в галузях виробництва суспільних благ;
  - підвищення частки і поліпшення ефективності державних видатків з метою забезпечення розширення ролі системи соціального захисту;
  - підвищення продуктивності праці на підприємствах державного сектору;
  - запровадження принципів «стійкого розвитку» як аспект відповідальності держави.
- 3) Розвиток кооперативної власності передбачає:
- застосування елементів успішного досвіду країн моделі соціально-ринкового господарства (наприклад, Швеції);
  - зростання кількості учасників кооперативних відносин;
  - розширення програм державних субсидій за пріоритетними напрямками;
  - налагодження тісних взаємозв'язків з кооперативним сектором інших країн;
  - сприяння створенню впливових центральних органів координації кооперативного руху.
- 4) Розвиток приватної трудової власності передбачає:
- забезпечення ефективного інституціонального середовища для функціонування нових категорій самозайнятих – фрилансерів та е-лансерів;
  - подальший розвиток програм із залучення безробітних до самозайнятості (інформаційна підтримка, податкові пільги, допомоги щодо стартового капіталу).
- 5) Розвиток системи соціального партнерства передбачає:
- збільшення частки підприємств, залучених до програм ESOP, та підвищення частки «робітничої власності» на підприємствах ESOP;
  - забезпечення участі робітників в управлінні з питань їхньої компетенції (умови та організація праці);
  - посилення інституціоналізації системи СП шляхом поліпшення законодавчого регулювання відносин соціальних партнерів, посилення ролі профспілок.
- Третя група заходів – для моделей із низьким ступенем соціалізації (моделі країн с транзитивною економікою) полягає у такому.*
- 1) Розвиток відносин у корпоративному секторі передбачає:
- стимулювання творчої праці найманих робітників науково-дослідного та інженерно-технічного персоналу;
  - стимулювання лояльності та віддачі робітників шляхом залучення до вирішення управлінських питань щодо поліпшення організації та умов праці, підвищення автономності та відповідальності робітників;
- підвищення лояльності персоналу шляхом залучення робітників та менеджерів до програм навчання додаткових навичок і компетенцій; соціальних та пенсійних програм;
  - вибір та застосування однієї з методик оцінки якості корпоративного управління;
  - довгострокове стимулювання найманого вищого керівництва акціонерного товариства (опціони на придбання акцій, винагорода з прибутків від зростання курсу акцій, частка у колективному преміюванні тощо).
- 2) Розвиток державного сектора передбачає:
- підвищення ефективності управління державними корпоративними правами;
  - розгляд аргументованої можливості підвищення часток держави у акціонованих об'єктах державної власності;
  - посилення контролю за виконанням вимог договорів, укладених у ході приватизації об'єктів державного майна;
  - стимулювання віддачі робітників через застосування програм матеріального стимулювання, соціальних програм для працівників бюджетної сфери;
  - стимулювання творчої праці робітників науково-дослідного та інженерно-технічного персоналу;
  - реструктуризація і підвищення ефективності державних видатків.
- 3) Розвиток кооперативної власності передбачає:
- поліпшення інституціонального середовища функціонування кооперативів, в тому числі: вирішення протиріч у законодавчому регулюванні кооперативного сектору, надання інформаційної підтримки;
  - розширення сфер діяльності кооперативів: не тільки сільськогосподарські, виробничі, обслуговуючі, споживчі, але й кредитні, житлові тощо.
  - пом'якшення податкового тиску; розробка системи пільгового кредитування;
  - встановлення граничної кількості найманих працівників з метою недопущення «розмивання» кооперативної власності.
- 4) Розвиток приватної трудової власності передбачає:
- удосконалення інституту інтелектуальної власності та його захисту;
  - побудова інституціонального середовища для функціонування інституту самозайнятості;
  - сприяння розвитку форм малого підприємництва;
  - зниження податкового тягаря;
  - спрощення процедур відкриття та закриття підприємства.
- 5) Розвиток системи соціального партнерства передбачає:
- розробка заходів заохочення підприємств до участі у системах соціального партнерства;
  - інформаційна підтримка, обмін досвідом щодо форм соціального партнерства;
  - надання реальної ваги впливу профспілок або непрофспілкових представництв робітників;

- залучення сторін соціального партнерства до створення та розвитку освітньо-науково-виробничих комплексів;
- забезпечення розвитку міжсекторного партнерства як дво- або багатосторонньої співпраці держави, підприємств та громадських організацій, а також окремих осіб – в тому числі за рахунок поширення такої форми, як державно-приватне партнерство;
- посилення норм корпоративної соціальної відповідальності бізнесу;
- сприяння розвитку третинного сектора: недержавних асоціацій, некомерційних громадських організацій.

Висновки. Змістом сучасного етапу розвитку виробничих відносин ринково-капіталістичної економічної системи є процес їх соціалізації, яка відбувається за рахунок розвитку соціального партнерства та форм власності з досить високим соціальним потенціалом (акціонерної, кооперативної, приватної трудової, державної). Найбільш ефективним для реалізації соціально-економічної політики держави є не копіювання чужого досвіду, а розробка власних заходів. Це стосується і заходів підвищення соціального змісту виробничих відносин. Заходи із соціалізації виробничих відносин відповідно до вихідного ступеня їх розвитку у різних моделях економічних систем можна об'єднати у декілька груп – для економічних систем із високим, середнім та низьким ступенем соціалізації виробничих відносин. У цілому, у процесі відбору необхідної системи рекомендацій із забезпечення соціалізації виробничих відносин конкретної економічної системи держави можна застосовувати таку послідовність кроків.

- 1) Визначити вихідний відносний ступінь соціалізації виробничих відносин даної економічної системи відповідно до проаналізованих вище характеристик (високий, середній, низький).
- 2) Вибрати відповідну систему заходів вдосконалення та соціалізації виробничих відносин з трьох окреслених груп.
- 3) Адаптувати відповідні заходи до умов національної економічної системи.

Перспективи подальших досліджень в цьому напрямі полягають у деталізації та адаптації проаналізованої системи рекомендацій щодо національної економіки України, а також у розробці алгоритму реалізації заходів державної політики соціалізації виробничих відносин. Це завдання необхідно вирішувати, виходячи із особливостей транзитивної економічної системи України та з низького ступеню соціалізації виробничих відносин, характерного для трансформаційних економік в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – М. : Academia, 1999. – 456 с.
2. Государственная собственность в экономике России и других стран. Вопросы истории и теории / Ред. В. Н. Черковец. – М. : Экономический факультет МГУ; ТЕИС, 2002. – 593 с.
3. Григорян Г. М. Собственность: история и современность / Г. М. Григорян. – Х. : Изд-во ХГЭУ, 2002. – 187 с.
4. Емельянов С. Зарубежный опыт кредитных союзов в поддержке детства / С. Емельянов // Кредитная кооперация. – 2014. – № 5. – С. 35 – 39.
5. Задорожний Г. В. Про зміст і значення соціального партнерства для економіки України / Г. В. Задорожний, В. Г. Перхун // Українська кооперація. – 2008. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrcoop-journal.com.ua/2008-1/num/Czador1.htm>
6. Задорожний Г. В. Соціальне партнерство – реальний шлях до відкритого суспільства / Г. В. Задорожний, О. В. Коврига, В. В. Смоловик. – Х. : ХІБМ, 2000. – 192 с.
7. Капелюшников Р. И. Экономическая теория прав собственности (методология, основные понятия, круг проблем) / Р. И. Капелюшников [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.libertarium.ru/l_lib_propkapel
8. Кыдырбаева Э. О. Некоторые вопросы развития сельскохозяйственной кооперации в РК / Э. О. Кыдырбаева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/24_NNP_2012/Economics/12_115565.doc.htm
9. Маркс К. К критике политической экономии / К. Маркс, Ф. Энгельс // Собрание сочинений : в 50 т. Т. 13. – [2-е изд.]. – М. : Изд-во политической литературы, 1955 – 1959. – С. 1 – 167.
10. Мировой опыт развития сельскохозяйственной кооперации [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kaicc.ru/node/1206>
11. Назарова Г. В. Организационные структуры управления корпорациями / Г. В. Назарова. – Х. : Вид-во ХДЕУ, 2004. – 408 с.
12. Попов О. Е. Теоретико-методологические и концептуальные засады формирования организационно-экономического механизма корпоративного управления : монография / О. Е. Попов. – Х. : ФОРМ Александрова К. М.; ВД «НЖЕК», 2009. – 360 с.
13. Попов О. Е. Систематизация факторов трансформации производственных отношений в контексте развития технологического способа производства / О. Е. Попов, А. С. Митрофанова // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2014. – № 2 (74). – С. 9 – 15.
14. Якубенко В. Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці : автореф. дис. ... д-ра екон. наук / В. Д. Якубенко. – К. : КНЕУ, 2005. – 35 с.
15. Eurostat [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat>
16. World Bank Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>

REFERENCES

- Bell, D. Griadushchee postindustrialnoe obshchestvo. Opyt sotsialnogo prognozirovaniia [The coming post-industrial society. Experience in social forecasting]. Moscow: Academia, 1999.
- Emelianov, S. "Zarubezhnyy opyt kreditnykh soiuзов v podderzhke detstva" [Foreign experience of credit unions in support of childhood]. Kreditnaia kooperatsiia, no. 5 (2014): 35-39.
- Eurostat. <http://ec.europa.eu/eurostat>
- Gosudarstvennaia sobstvennost v ekonomike Rossii i drugikh stran. Voprosy istorii i teorii [State ownership in the economy of Russia and other countries. Questions of History and Theory]. Moscow: Ekonomicheskii fakultet MGU; TEIS, 2002.
- Grigorian, G. M. Sobstvennost: istoriia i sovremennost [Ownership: history and modernity]. Kharkiv: Izd-vo KhGEU, 2002.

Kapeliushnikov, R. I. "Ekonomicheskaya teoriya prav sobstvennosti (metodologiya, osnovnye ponyatiya, krug problem)" [Economic theory of property rights (methodology, basic concepts, the range of problems)]. http://www.libertarium.ru/l_lib_propkapel

Kudyrbaeva, E. O. "Nekotorye voprosy razvitiya selskokhoziaystvennoy kooperatsii v RK" [Some questions of the development of agricultural cooperatives in the Republic of Kazakhstan]. http://www.rusnauka.com/24_NNP_2012/Economics/12_115565.doc.htm

Marks, K., and Engels, F. "K kritike politicheskoy ekonomii" [Critique of Political Economy]. In *Sobranie sochineniy* Moscow: Izd-vo politicheskoy literatury, 1955 - 1959.

"Mirovoy opyt razvitiya selskokhoziaystvennoy kooperatsii" [World experience of development of agricultural cooperation]. <http://www.kaicc.ru/node/1206>

Nazarova, H. V. *Orhanizatsiini struktury upravlinnia korporatsiyami* [Organizational structure of corporations]. Kharkiv: Vyd-vo KhDEU, 2004.

Popov, O. Ye. *Teoretyko-metodolohichni ta kontseptualni zasady formuvannya orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu korporatyvnoho upravlinnia* [Theoretical, methodological and conceptual bases of formation of organizational and economic mechanism of corporate governance]. Kharkiv: FOP Aleksandrova K. M.; VD «INZHEK», 2009.

Popov, O. Ye., and Mytrofanova, A. S. "Systematyzatsiya faktoriv transformatsii vyrobnychikh vidnosyn v konteksti rozvytku tekhnolohichnoho sposobu vyrobnytstva" [Systematics factors transformation of industrial relations in the context of the technological mode of production]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu*, no. 2 (74) (2014): 9-15.

World Bank Group. <http://www.worldbank.org>

Yakubenko, V. D. "Bazysni instytuty u transformatsiinii ekonomitsi" [Basic institutions in transforming the economy]. *avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk*, 2005.

Zadorozhnyi, H. V., and Perkhun, V. H. "Pro zmist i znachennia sotsialnoho partnerstva dlia ekonomiky Ukrainy" [On the meaning and importance of social partnership for the economy of Ukraine]. <http://ukrcoop-journal.com.ua/2008-1/num/Czador1.htm>

Zadorozhnyi, H. V., Kovryha, O. V., and Smolovyk, V. V. *Sotsialne partnerstvo - realnyi shliakh do vidkrytoho suspilstva* [Social partnership - real path to an open society]. Kharkiv: KhIBM, 2000.

■